

Jaroslav Peregrin: Jak jsme zkonstruovali svou vlastní mysl¹

Praha, Dokořán 2014. 164 s.

V této nevelké knížce autor zamýšlí formulovat stručně svůj názor na některé zásadní problémy dnešní tzv. filosofie mysli. Způsobem výkladu stojí jeho působivě napsané dílko jaksi na půli cesty mezi prací ryze odbornou a publikací populární: obrací se tedy na širší okruh vzdělané veřejnosti, u níž nicméně předpokládá určitý stupeň filosofické gramotnosti. Napsat takovou knihu, má-li být dobrá, si nemůže

---

1 Recenze vznikla s podporou grantu GA ČR č. 17-18261S, s názvem *Politická filosofie v českých zemích v 17. století*.

dovolit každý: předpokládá to totiž vysoký stupeň odborné kompetence, schopnost přehlédnout rozsáhlou matérii, umět v ní rozlišit podstatné od druhotného, a konečně, nikoli však na posledním místě, i určitou spisovatelskou obratnost. Všechny těmito předpoklady Peregrin disponuje a po této stránce si jeho příspěvek zaslouží uznání. Platí to i o autorově návrhu, jak řešit problémy, jimiž se ve své knížce zabývá? To se zde pokusím posoudit.

Řešení problémů filosofie myslí, které Peregrin zastává, předesílá náčrt vývoje celé této disciplíny. Výklad těchto otázek zabírá zhruba polovinu knihy a může některému čtenáři posloužit jako sice značně osobní, ale živě (někdy až emotivně) napsaný úvod do témat, jimiž se filosofie myslí zhruba od poloviny minulého století až do naší doby zaměstnávala. (Bude-li chtít využít Peregrinova příspěvku tímto způsobem čtenář začátečník, učiní ovšem dobře, podívá-li se zároveň i na nějakou odlišně zaměřenou práci; dobře mu může posloužit např. některá z početných knih Johna R. Searla anebo užitečný sborník přeložených příspěvků vydaný nedávno J. Hillem a J. Mihálíkem.²) Nicméně psát nějaký úvod do filosofie myslí nebylo rozhodně Peregrinovým záměrem. Zabývá-li se příspěvky jiných autorů, činí to více méně jen proto, aby si vytvořil pozadí, na němž by výrazněji vystoupila jeho teorie vlastní. K té i my zde také chceme hlavně přihlédnout, ostatního se pouze dotkne, nakolik to bude pro náš účel nezbytné.

Výchozím bodem Peregrinova uvažování je behaviorismus, na jehož tradici se pokouší vlastním příspěvkem navázat. Záměr behaviorismu (nakolik vystupuje jako filosofie) je našemu čtenáři jistě znám: jedná se o směr, v jehož původní verzi jde o to nahradit „lidovou psychologii“ a z ní (údajně) plynoucí dualistické představy o lidské mysli teorií, jež redukuje mysl na intersubjektivně dostupné faktory – stimulus/reakce, tj. na chování. Tak tomu bylo u protagonisty analytického behaviorismu G. Rylea, jenž se ve svém, poprvé r. 1949 vydaném díle *The Concept of Mind* pokusil redefinovat termíny „lidové psychologie“ pomocí uvedené dvojice stimulus/reakce (s tím, že si vypomohl ještě, jím samým záslužně zavedeným, pojmem „dispozice“). Oslnění Ryleovým dílem ovšem trvalo jen několik málo let, záhy počaly být filosofy pocíťovány jeho nedostatky. Tím hlavním bylo, že ponechávalo nevyplněnou mezeru v oblasti toho, co se v člověku děje mezi stimulem a reakcí. Říci k tomu něco se cítily povolány přinejmenším neurovědy, jež do oné mezery byly s to vložit své poznatky o tom, k čemu zde dochází stran naší nervové soustavy (to ovšem nebyl zásadní průlom, protože i děje probíhající v nervové soustavě lze považovat za zvláštní druh „chování“). Záhy však přistoupily i další pochybnosti a různé návrhy filosofické. Mezi nimi musíme však rozlišovat: V některých případech stoupenci těchto návrhů popírali samy ontologické principy, na nichž byl behaviorismus založen (těmto snahám se Peregrin staví drsně na od-

2 Hill, J. – Mihálik, J. (ed.), *Vědomí bez redukce. Antologie esejů ze současné filosofie myslí*. Praha, Smršť 2015.

por), v jiných případech projevovali filosofové vůči behaviorismu spíše pietní postoje. Šlo jim o to koncipovat takovou teorii mysli, která by se vyhnula zřejmým nedostatkům staršího behaviorismu, ale setrvala při tom přece jen na jeho ontologických východiscích.

Tímto směrem, směrem jakéhosi vylepšování behaviorismu, se vydal i Peregrin. Svým vlastním výkladům předesílá strohé odmítnutí možnosti přímého pozorování vlastního nitra, tzv. introspekci. Tu považuje Peregrin v podstatě za nemožnou. To je ovšem locus communis všech verzí behaviorismu. Jeho starší, dnes všemi opuštěnou verzi Peregrin charakterizuje třemi tezemi:

1. Objektivně popsatelné jsou pouze projevy mysli, tedy její vstupy (stimuly) a vstupy (reakce), takže teorie mysli je v jistém podstatném smyslu teorií těchto projevů.
2. Mysl bychom měli popisovat „mechanisticky“ – tzn. jakožto deterministické propojování stimulů s reakcemi.
3. Popis propojování stimulů s reakcemi musí být natolik přímočarý, aby nebylo třeba postulovat žádnou netriviální skrytou strukturu mysli.

Z těchto tří tezí považuje Peregrin za plauzibilní první a druhou, tedy ty, jež definují ontologické základy behaviorismu. Třetí tezi, charakteristickou pro původní verzi behaviorismu, však považuje za upřílišněnou. Je tedy patrně přesvědčen, že onu „mezeru“ (tímto termínem jsem výše popsal panující neutěšený stav) mezi stimulem a reakcí lze a je třeba nějak vyplnit, a to – je-li to nutné – dokonce i tak, že se postuluje nějaká „ netriviální, skrytá struktura mysli“. To je jistě zajímavé tvrzení vyvolávající zvědavost, jak by asi mohla být ona „skrytá, netriviální struktura mysli“ uvedena v soulad s požadavky vyjádřenými tezí první a druhou? Ale ozbrojme se trpělivostí a sledujme dále autorovy výklady. Tolik je však již nyní zřejmé, že se zmínkou o oné „ netriviální struktuře“ blížíme k jádru Peregrinova příspěvku, k jeho vlastní teorii mysli.

Pro Peregrinovu teorii je charakteristické, že tvrdí, že lidé svou mysl (jak Peregrin říká) „konstruují“. Co pro Peregrina znamená „konstrukce“ resp. „konstruovat“? V běžném smyslu „konstruovat“ znamená sestavovat z určitého materiálu nějaký celek, např. z cihel dům. Z toho běžného významu vychází i Peregrin. Abychom však pochopili, oč mu jde, musíme se předem zmínit o některých jeho filosofických východiscích. Autor je především přesvědčen („ má pocit“, jak rád skromně říká), že svět existuje nezávisle na našem poznání. Člověku přístup ke světu zprostředkovávají jeho smysly. Smysly samy o sobě však poskytují prý jen „změť podnětů, jež na ně útočí zvenčí“.³ Za to, že tuto změť vnímáme jako předměty (kameny, stromy atd.), vděčíme podle Peregrina tomu, že ji vnímáme skrze „katego-

---

3 Recenzovaná publikace, s. 107.

rie“, tj. že ji „kategorizujeme“: Kameny, domy, auta a další předměty, které kolem sebe pozorujeme, jsou tedy „kategorizované jednotliviny“. Místo „kategorizované jednotliviny“ užívá Peregrin v některých souvislostech výrazu „konstrukce“.⁴ Změt, kterou nám poskytují smysly, je tedy jakýsi materiál, z něhož pomocí kategorizace konstruueme předměty běžné zkušenosti. Platí tedy, že svět kolem nás si pomocí kategorií určitým způsobem konstruueme.

Odkud se však v naší mysli ony kategorie (tj. zhruba: pojmy) berou? Relativisté mají za to, že jsou čistě lidským výtvořem, realisté se naopak domnívají, že naše kategorie více méně jen pojmenovávají to, co je dáno v samé realitě. Co na to náš autor? Rozhoduje se, jak jinak, pro „syntézu protikladů“ čili pro zlatou střední cestu: Kategorie podle jeho názoru nějak souvisí s podobností věcí, a jsou tedy *do nějaké míry* odvozeny z reality, ale: právě jen *do nějaké míry*, tj. – podle Peregrina – ne zase až tak docela. Do jisté míry prý totiž odrážejí i lokální zájmy, potřeby a zkušenosti. Tyto zkušenosti jsou, jak autor naznačuje, původně jen osobní, ale vezme-li společenské prostředí individuální konstrukci nějakého svého člena za svou, dochází k její institucionalizaci, a v jejím důsledku pak i ke vzniku nové skutečnosti, nové reality. Tento proces objasňuje Peregrin pomocí výrazu „profesor“. Slovo „profesor“ nevyjadřuje nějakou biologicky reálnou vlastnost některých jednotlivců, vzniká z určitých dobových a lokálních potřeb, jež přivedly poslance k odsouhlasení určité verze vysokoškolského zákona. Díky tomuto zákonu je pro nás „profesor“ určitou skutečností (autor dokonce říká „realitou“!), kterou jsme si zkonstruovali, jež se však jinde, např. ve světě našich paleolitických předků nebo ve světě Aztéků, zřejmě nevyskytovala. Nikoho asi příliš nepřekvapí, že „reality“ vytvářené kategorizací (konstrukcí) jsou podle autora produktem společenského vývoje, že jsou společenskými institucemi.

Až potud je Peregrinův výklad srozumitelný (ale ovšem i dosti banální). Pouťavější začíná být při autorově pokusu aplikovat výše uvedenou teorii na poznání mysli, a to jednak na poznání mysli druhé osoby, jednak na své vlastní. Začneme poznáním mysli druhého. Zde autor znovu připomíná, že obecně platí, že poznáváme skrze smysly, ale ty nám přímý přístup k myšlenkám druhého zřejmě nezjednáávají. Poskytují nám pouze informace o chování druhého, takže k tomu, abychom tohoto druhého „vnímali“ jako myslící bytost, je třeba ještě nějaké (podvědomě konané) „interpretační práce“. O tom, co má vlastně být touto prací interpretováno, nám v nynějším kontextu autor nic bližšího neprozrazuje, víme jen to, že *toto interpretované nemůže být podle Peregrina postižitelné introspekci, protože ta je podle jeho mínění nemožná*. Čtenáři nezbývá než tedy pouze tušit, že zde autorovi tane na mysli výklad mysli druhého užívající výrazových prostředků založených nějakým způsobem na jeho vnějším chování. To, že potřebu nějakého výkladu či interpretace mysli druhé osoby Peregrin vůbec uznává, svědčí ovšem o jeho (jím samým ovšem

4 Tamtéž, s. 104.

plánovaném) rozchodu s behaviorismem staršího, „ryleovského typu“ (podle kterého je faktem pouze stimulus/reakce, a není tedy dál co „interpretovat“). Důvod svého rozchodu se starším behaviorismem autor zdůvodňuje tvrzením, že je tento směr ve sporu s našimi intuicemi. Píše doslova, že naše „primární intuice se zdají natolik robustní, že nedokážeme-li je vysvětlit v rámci naší teorie, budou probublávat na povrch v podobě různých magických teorií“. Jak lze tyto „robustní intuice“ teoreticky neutralizovat, aby nám náhodou nezačaly probublávat, nám Peregrin vysvětlí až později, při pojednávání problematiky poznání vlastní mysli. Obrátme se proto nyní od tématu poznání mysli druhé osoby k Peregrinově teorii poznání mysli vlastní.

Poznání vlastní mysli je podle Peregrina „konstrukcí“. S autorovým termínem „konstrukce“ jsme se seznámili již výše, v souvislosti s otázkou, jak podle Peregrina poznáváme okolní svět. Naši vlastní mysl poznáváme podle našeho autora obdobně. Jako materiál tvorby konstrukce zde slouží cosi, co ovšem Peregrin v tomto případě již nenazývá „změť“, nýbrž užívá pro to výrazu „pocity“ (tj. slova *pocity v uvozovkách*; pozor tedy, musíme spolu s Peregrinem nadále rozlišovat *pocity v uvozovkách* a *pocity* jen tak, bez uvozovek). Pokud jde o ony *pocity v uvozovkách*, jsou u Peregrina zřejmě projevem jisté vstřícnosti vůči těm, kdo behaviorismus odmítají poukazem na své „robustní intuice“, a baví se dokonce na účet tohoto směru různými vtipy.⁵

Peregrin jim jejich „robustní intuice“ nebere, nýbrž je do své teorie formou oněch *pocitů v uvozovkách* začleňuje – a v jejím rámci je i (jak má alespoň sám pocit) vysvětluje. V čem toto vysvětlení spočívá? Spočívá v upozornění, že *pocity v uvozovkách* nejsou ještě v přesném smyslu naší vlastní mysli. K tomu, aby se jí staly, je třeba je podle Peregrina ještě kategorizovat. Tato kategorizace navazuje ovšem nějakým autorem blíže neobjasněným způsobem na poznání našeho chování. Vidíme, že vyšel-li tedy náš autor částečným uznáním „robustních pocitů“ do jisté míry vstříc odpůrcům behaviorismu, vychází požadavkem jejich kategorizace na základě chování naopak zase vstříc požadavkům jeho příznivců. Kategorizací *pocitů v uvozovkách* nabýváme podle autora předmětného poznání svých vědomých stavů – a můžeme z nich *konstruovat svou vlastní mysl*. Nyní již tedy nemáme jen *pocity v uvozovkách*, nýbrž i *pocity* (a další stavy své mysli) bez uvozovek. Konstrukce naší vlastní mysli je nyní dokonána, otázka, jež je titulem autorovy knihy, zodpovězena. Autorovi zbývá snad již jen odpovědět na otázku, jak poznáváme mysl dru-

5 J. Searle kdesi píše, že prý na amerických univerzitách kolují o behaviorismu početné vtipy, přičemž o jednom, velmi neslušném, se dokonce zmiňuje (behaviorista stráví s behavioristkou noc a ráno poznamená: „Vidím, že se ti to velmi líbilo, mohla bys mi říci, zda se to líbilo i mně?“). Tento vtip, jež i Searle sám označuje za nevhodný, se ovšem nemůže vztahovat na Peregrina, jenž přece usiluje právě o výklad těchto „robustních intuic“ v rámci své vlastní, třebaže na behavioristickém základu vybudované teorie. Připouští tedy ony „robustní intuice“, chce je jen vyložit tak, aby nám z nich neprobublala nějaká magie!

hého, protože o té jsme se v předchozím dozvěděli pouze ne zcela jasný údaj, že ji poznáváme pomocí „interpretace“ chování. Potíž zde spočívá v určité asymetrii, v tom, že k vlastním pocitům v uvozovkách máme, jak Peregrin připouští, privilegovaný přístup, zatímco k cizím samozřejmě ne. W. Sellars, jímž se nechává Peregrin často inspirovat, řeší problém tím, že považuje naše poznatky myslí druhé osoby za „teoretické entity“, tj. neempirické entity toho druhu, jakými se ve vědách, hlavně ve fyzice, vysvětlují určité jevy.⁶ Tento Sellarsův návrh setrvávající jasně na zásadních východiscích behavioristické tradice však Peregrina úplně neuspokojuje: soudím tak z toho, že se kloním k názoru, že mysl druhé osoby poznáváme díky nějaké zvláštní vloze, která je buď snad vrozená (je součástí našeho genetického vybavení), anebo získaná výchovou. Musím přiznat, že pro mne tato část Peregrinovy teorie zůstává poněkud temnou. Jsem přesvědčen a doufám, že pro samotného autora snad temná není a že do ní vrhne časem více jasu. Je to důležité vzhledem k jeho přesvědčení, že poznání myslí druhého předchází poznání myslí vlastní.

Nyní když jsem krátce shrnul jádro Peregrinovy teorie týkající se otázky, jak jsme zkonstruovali svou vlastní mysl, připojím k ní několik kritických poznámek. Bude se jednat o tzv. kritiku imanentní, nebudu tedy při ní vycházet za svých vlastních aristotelsko-scholastických zásad, nýbrž se pokusím pouze naznačit, ve kterých bodech není podle mého mínění Peregrin práv svým vlastním východiskům. Domnívám se, že Achillovou patou autorovy teorie (jejím „čertovým kopytkem“, jak sám s oblibou říká) je jím zavedený termín *pocitů v uvozovkách*. Tyto pocity, jak již víme, mají být jakýmsi materiálem, z něhož, po jejich kategorizaci, konstruujeme svou vlastní mysl. Potíž vidím v tom, že Peregrinovy pocity v *uvozovkách* jsou v rámci jeho úvah jakési, a to dokonce robustní, vědomé stavy. Nic na tom nemění ani skutečnost, že skutečnými předměty, o nichž lze mluvit, se nám stanou teprve díky kategorizaci, resp. konstrukci. Vždyť pokud jde o naši mysl, kategorizujeme a konstruujeme materiál, jenž čímsi vědomým musí již („předem“, „před“ onou kategorizací) být. Jaké dalekosáhlé důsledky Peregrinův předpoklad má, lze snadno nahlédnout. Jsou-li totiž pocity v *uvozovkách* vědomými stavy, platí o nich, že „díky nim je pro nás být sebou samými nějaké“!⁸ V tomto citátu každý hned po-

6 Peregrin (snad ze skromnosti) líčí ve své knize svou vlastní teorii tak, že čtenář může nabýt dojmů, že je to vlastně teorie Sellarsova. Tak tomu však podle mého mínění není. Podle Sellarse na niterné stavy první i druhé osoby z jejího chování pouze usuzujeme, tyto stavy jsou tedy u Sellarse pouhými teoretickými entitami (totéž u něho ostatně platí i o poznání myslí vlastní; srov. Sellars, W., *Science, Perception and Reality*. London, Routledge & Kegan Paul 1963, zejména s. 177–189). Peregrinova trochu Kanta připomínající teorie vysvětluje tyto stavy, jak jsme viděli, odlišně. Sellarsova teorie je jednoznačně konzistentní, o tom, je-li konzistentní i teorie Peregrinova, se zmíním v dalším.

7 Slovem „před“ nemíním předcházení co do času, nýbrž co do závislosti.

8 Nagel, T., Jaké je to být netopýrem? Přel. L. Kollert. In: Hill, J. – Mihálik, J. (ed.), *Vědomí bez redukce. Antologie esejů ze současné filosofie myslí*, c.d., s. 19–38. (Orig.: What Is It Like to Be a Bat?, *Philosophical Review*, 83, 1974, s. 435–450; poté pak vícekrát v různých antologiích a překladech.)

zná známou definici vědomí formulovanou odpůrcem fyzikalismu i behaviorismu, T. Nagelem. Připustit nějaké takové vědomé stavy, jichž si je jako jakýchsi prožitků první osoba vědoma nezávisle na předchozím poznání chování (lhostejno, zda svého nebo cizího), je však fatální pro to, co si Peregrin z behaviorismu přeje uchovat (tj. výše zmíněné teze 1 a 2). Zdá se mi, že to jeho teorii úplně rozvrací. Domnívám se, že z Peregrinovy koncepce ve skutečnosti „probublává“ právě to, čemu v probublávání chtěl Peregrin zabránit, totiž – abych užil jeho vlastního výrazu – „magie“ (rozuměj: libovolná teorie, která nevychází behavioristických předpokladů, vyjádřených Peregrinem ve výše uvedených tezích 1 a 2). Mám z toho důvodu za to, že Peregrinova teorie (na rozdíl od Sellarsovy a v přímém rozporu s Peregrinovými vlastními záměry) půdorys každé na behaviorismu založené teorie překračuje a rozbíjí. Pokračuje snad ještě v behavioristické tradici nauka, která připouští nějaké vědomé stavy (mám na mysli Peregrinovy *zkušenosti v uvozovkách*), které lze v poslední instanci registrovat pouze introspektivně?⁹

* * *

Peregrinova teorie je sestavena z motivů čerpaných ze tří zdrojů, prvním a hlavním je behavioristická tradice, v jejímž rámci chce autor za všech okolností setrvat. Druhým jsou některé reminiscence na motivy Kantova kriticismu. Třetím zdrojem je tzv. evoluční teorie poznání (tj. teorie pokoušející se řešit epistemologické otázky z pozic biologických evolučních teorií). Pokud jde o první zdroj, vyjádřil jsem se k němu již výše. Pokud jde o Kanta, nejsem nijak nakloněn jeho kriticismu, ale Peregrinovy reminiscence na některé kantovské motivy jsou tak povšechné, že je

9 Smysl mé kritiky snad lépe vynikne, pokusíme-li se aplikovat Peregrinovu teorii na nějaký konkrétní příklad: Malý chlapec, nazvěme ho Jirka, spadne z koloběžky a rozbije si koleno a loket. Zakouší nějaký (nepříjemný) pocit v *uvozovkách*, a to ve dvou od sebe prostorově vzdálených částech svého těla, na koleni a lokti. Tento nepříjemný pocit v *uvozovkách* není však podle Peregrina ještě pocit bez *uvozovek*, tj. bolest v přesném slova smyslu. Malého Jirku rozbité koleno a natlučený loket podle Peregrina ještě nebolí, protože dosud neumí používat predikát „bolí“. Bolet ho začnou v pravém smyslu teprve tehdy, když náš Jirka využije příležitosti, kterou mu nabídne maminka slovy: „Neplač, já vím, že to *bolí*.“ Teprve pak chlapec pochopí, jak se užívá predikátu „bolí“, kategorizuje na základě toho svůj pocit v *uvozovkách* a zkonstruuje ve své mysli pocit bez *uvozovek*, totiž bolest. – Divné, není-liž pravda? Ale to, že se nám nějaká teorie zdá divná, nemusí ještě nutně znamenat, že je neudržitelná. Abych ukázal, proč podle mého mínění Peregrinova teorie neudržitelná ve skutečnosti je, musím ještě něco přidat. Za tím účelem zformuluji kritickou otázku: Odkud Jirka nabývá vědomí o onech pocitech v *uvozovkách*? Odpověl Peregrin, že z introspekce, ocitne se ve sporu se svými východisky. Odpověl-li, že jsou ony pocity v *uvozovkách* nějakou teoretickou entitou, odporuje si také (zavedením pouhé teoretické entity by přece neučinil zadost oněm „robustním zkušenostem“, jež chce respektovat!). Řekne-li, že jsou Jirkovy *zkušenosti v uvozovkách* jen jakýmsi kvazizkušenostmi, o nichž nelze před provedením konstrukce mluvit, je třeba upozornit, že o čem nelze mluvit, o tom je třeba mlčet – ovšem Peregrin o onech zkušenostech v *uvozovkách* nemlčí: Jsou to přece právě ony „robustní intuice“, které nechce zcela popírat, nýbrž je pouze začlenit do své vlastní teorie a zabránit tím probublávání magie!

může nějakým způsobem přijmout téměř každý, i já. Co se týče evoluční teorie poznání, jsou tak označovány nauky, jejichž společným rysem je, že se snaží vysvětlit vznik kategorií našeho myšlení pomocí biologických teorií o evoluci druhů. Z různých, nepříliš souvislých Peregrinových narážek plyne, že tato teorie má pro něj určitou přitažlivost. Nemám námitek. Jen bych rád upozornil na to, že se stoupenčí této teorie dopouštějí tzv. explanačního kruhu: Snaží se totiž vysvětlit původ našich kategorií pomocí evolučních nauk, jež však byly již samy formulovány právě pomocí těchto kategorií. Peregrinovy odvolávky na evoluční teorii poznání jsou ovšem tak neurčité, že nelze rozhodnout, zda se nějakého takového explanačního kruhu dopouští i on sám.

Z toho, co jsem uvedl, by někdo mohl nabýt dojmu, že vytýkám Peregrinově teorii nekonzistenci. Tak daleko však ve skutečnosti nejdu. Ve filosofickém textu napsaném tak uvolněným, téměř konverzačním stylem jako Peregrinova kniha, má autor k dispozici vždy nespočet způsobů, jak podezření z kontradikce odvrátit. Řeknu proto pouze, že podle mého názoru není Peregrinova teorie – tak jak vyložena v jeho recenzované knize – myšlenkově zcela souvislá. Mnohé v Peregrinově výkladu souvisí zřejmě s jeho teorií významu. Tyto souvislosti jsem v této recenzi ponechal stranou, protože jsou lépe a soustavněji zpracovány v jiných autorových pracích. Kritické pozornosti by si ovšem, jak se domnívám, zasluhovala jeho teorie významu také.

Chtěl bych upozornit, ač je mi to nemilé, ještě na jednu, arci méně důležitou věc, totiž na Peregrinovo vypjaté ideové (ne-li dokonce ideologické) zaujetí. Mám na mysli jeho poznámky na účet myšlenkových směrů odlišných od stanoviska, které sám zastává. Zde si Peregrin věru nebere servítky! Říká o nich pěkně od plic, že „nepatří do ani vědy, ani do seriózní filosofie“, že představují „kontrarevoluci“, že jsou jakousi „magií“, či (jí Peregrinem patrně na roveň stavěnou) „teologií“ apod. Nemám ve filosofii nic proti zaujetí, naopak. Vždyť jsem i sám zaujatý, a hodně! Jde mi tu spíše jen o způsob, jímž Peregrin své osobní zaujetí, mluví-li o jiných, vyjadřuje. Jedná se o tón, který se podle mého mínění ve vážném filosofickém kontextu nevyjímá dobře, a ve mně osobně nadto vyvolává i nemilé historické vzpomínky.

Ale prosím čtenáře i autora, aby tomuto upozornění nepřikládali zbytečně velký význam. Jsem přesvědčen, že Peregrin recenzovaným dílem obohatil českou původní filosofickou literaturu a že mu za jeho podnětnou knihu náleží po právu dík.

Stanislav Sousedík